

ПЕДАГОГИКАДА БАҒА ЖЕТПЕС МҰРА ҚАЛДЫРҒАН ТҰЛҒА

Мұхтар Әуезовтің шығармашылығы мен ғылыми мұралары ұлттық ғылымның барлық саласында (философия, психология, педагогика, тарих, этнография, лингвистика) әр қырынан зерттелді.

Жазушының шығармашылық және ғылыми-зерттеу жұмыстарында халық педагогикасы туралы жіті айтылады. Ғалым оған бірқатар мақаласын, ғылыми жаңалығын арнады, орасан зор жұмыстың нәтижесі ғалымның ізденістері, ғылыми мұраларының қомақты бөліміне негіз болды.

Тұңғыш рет жарық көрген «Адамзаттың негізі – әйел» атты мақаласында ұлт пен ұрпақтың тақырыбын тұтас алып, әсер ел ең бірінші бесігін, ал ол үшін әйелдің халін түзейтінін төрткүл дүниеге небәрі 23 жасында жария еткен М.Әуезов публицистикалық, көркем, драмалық мәтіндерінің бәрінде әйел-ананы асқақтатты. Адамзат жаратылғалы бергі әйел адамның отбасынан басталатын бала тәрбиесіндегі рөлін дәріптеді.

Ең бастысы, қай қоғамның да мәдениеті мен рухани өскенін, адамзат атаулының жан мен тән тәуелсіздігін танытатын ер мен әйел затының теңдік мәселесін алғашқылардың бірі болып дәріптеп, далалықтарға даналықтың дәнін себуге тырысты. Бүткіл дүние біткеннің бақыты мен бейбітшілігін бүтіндеуге, ел тұтастығын еншілер тіршілік тұтқасын ұстар әйел-ана қадірін түсініп, оның өз құқығына ие табиғи тұлғасын туған топырағымызда тұңғыш рет тілге тиек етіп, тура сөйлеген де Абай еді. Ұлы Абайдың алып келген жаңалықтарын санамалай келіп, Мұхтар Әуезов өзінің атақты «Абай Құнанбаев творчествосын зерттеудің маңызды мәселелері» деген зерттеуінде зейін қояр зерделі сөздер мен теориялық тұжырымдар жасайды: «...Семьяға, ата-анаға, жас ұрпақты тәрбиелеуге, әсіресе әйелге жаңа көзқарас қазақ әдебиетінің тарихында тұңғыш рет соншама айқындықпен, моральдық тереңдікпен айтылады.

лық және әлеуметтік өсу дәрежесімен байланыстыра қарастырған.

«Тарихи өлеңдер» деп айтылатын төртінші тарауында тарихи уақиғаларға байланысты туған «Кенесары, Наурызбай», «Исатай Махамбет», «Бекет батыр» жырларының мазмұны мен мәні, шығу тарихына талдау жасалған.

М.Әуезовтің ойшыл, ғалым-педагог ретінде танытқан іргелі жұмысының бірі – бастауыш мектеп бағдарламасына сәйкес жазылып, 1930 жылы жарық көрген «Жеткіншек» атты ересек жастар мектебіне арналған оқу құралы. Кітаптың «Қазақстан» атты тарауында елдегі жер бедері, ауа райы, әкімшілік-территориялық орналасуы, халық шаруашылығы, жол қатынастары, ауыл мен қала арасындағы байланыстар туралы нақтылы деректер беріледі. Автордың оқулықты бұлай құруы тәлімі-танымы жағынан педагогика заңдылықтарын ескергені көңіл аударарлықтай. Өз өлкесін танып білу шәкірттерді патриотизмге, туған өлкені қадір тұтып, сүйе білуге бірден-бір жол екені түсінікті. М.Әуезов келтірген нақты деректер, оның зерттеуші-социолог ретінде, оқу құралын жазуға көп еңбек сіңіргенін көрсетеді.

М.Әуезовтің ұстаздық еңбегін сөз еткенде, оның ұзақ жылдар бойы қазақ мемлекетік университетінде қазақ әдебиеті тарихынан лекция оқып, келешек әдебиет зерттеушісі, педагогтар мен журналистерді тәрбиелеуге қосқан үлесін де айтпай кете алмаймыз. Сондай-ақ академик ұзақ жылдар бойы Қазақстан Ұлттық ғылым академиясының әдебиет және өнер институтының фольклор бөлімін басқара отырып, қазақ халқының бай қазынасы – ауыз әдебиеті тарихының бірінші томының бас редакторы және дайындаушысы болуы, қыр-

М.Әуезов баспасөз беттерінде философия, педагогика, методика ғылымдары мен халық ағарту ісінің толып жатқан тақырыптарын көтерген. Мәселен, «Абай» журналының 1918 жылғы 1 санында жарық көрген «Ғылым» атты мақаласында: «Адам баласының жаман құлқы жаратылысынан емес, өскен орта, алған үлгі, өнеге білімінен және түзелу, бұзылу жақ уақытта болады... Көпшілікті адамшылыққа тәрбиелеу қажет...», - деп жазды М.Әуезов. Көп ой керек, ойлау үшін оқу керек, және оқу әр тараптан мағлұмат беріп, ақиқатқа баланың көзін жеткізіп, көңіліне жақсылықпен тәрбие беру керек.

Ғалым-ұстаз еліміздегі жалпы педагогика теориясы мен тарихының салаларында арнаулы зерттеу жүргізбегенімен, оқу және оқыту әдістемесіне айрықша мән берген. Өзінің «Қазақ әдебиетінің тарихы» атты еңбегінде ұлттық психологияның жекелеген тақырыптарын қазақтың ауыз әдебиеті үлгілері нұсқасынан іздестіріп, қоса қарастырып, ғылыми тұрғыда зерттеді. Ұлттық әдебиеттің шығу тарихын тереңнен қарастырып, ауыз әдебиеті үлгілерін талдады. М.Әуезовтың бұл тұңғыш оқулығы 1925 жылы Ленинградта оқып жүргенде жазылып, 1927 жылы Қазақстанның сол кездегі астанасы Қызылорда қаласында «Ел әдебиеті» деген атпен басылып шықты. Оқулық ауыз әдебиетін жанр түрлеріне қарай талдауға арналған жеті бөлімнен тұрады.

Бірінші тарау «Сыншылдық салт-дәстүр өлеңдері» деп аталады. Осы тараудың «Ел салтындағы шер өлеңдері» деген бөлімшесінде қазақтың тұрмыстық-салт дәстүрлеріне байланысты шыққан жоқтау, ескерту, қоштасу, көңіл айту, т.б. өлең түрлерінің мазмұны мен тәлімдік мәніне терең талдауға көңіл бөлген.

«Дінге байланысты өлеңдер» деген бөлімінде жарапазан өлеңдерінің түрлері мен шығу тарихына тоқталған. Діни өлең-жырлардың шығу тарихын халықтың мәдени, экономика-

ғыздың эпосы «Манас» туралы зерттеу еңбегін жазуы, Абайдың ақындық қызметі жайындағы монографиясы, т.б. оның қазақ мәдениетін терең зерттеп, әлем ғалымдары алдында көрсетуге сіңірген ұшан-теңіз мол еңбегінің бір ұшығы ғана деп қарауға болады.

Қорыта келгенде, ғалым, педагог, қоғам қайраткері М.Омарханұлы аса құнды еңбектері үшін туған халқының зор құрметіне бөленіп, шығармашылық сатының ең жоғары басқышына көтерілді. Ұлы жазушының талантын шарықтатып көркемдік дамудың шырқау биігіне жеткізген өмір жолы күрделі болды. Ол дамылсыз ізденудің, табанды еңбектенудің қиынқыстау жолдарынан өтті. Қазақ еліне педагогика саласында баға жетпес, асыл мұра еңбектерінде негізін қалап, айшықты құндылық қалдырды.

М.Әуезовтің артында қалған бай әдеби-ғылыми мұрасы әдебиетшінің, оның қаламгерлік қарымының, ой-арманы мен мақсат-мұратының биік мүдделері туралы сыр шертуге үлкен темірқазық екені баршаға мәлім. Жазушы, драматург, әдебиетші ғалымының өлмес туындылары ұлы суреткердің жеке басының зиялылығының, асқақ азаматтығының, қаламгердің шығармашылық қызметте де шексіз адал болуының жарқын өнегесі болып қала береді.

Е.ОМАР,

М.Әуезов атындағы ОҚУ-нің профессоры, п.ғ.д,

Б.АЛЫМОВА,

«Ақпараттық коммуникациялық технологиялар» кафедрасының магистр-оқытушысы,

Н.АЛЫМОВ,

«Автоматтандыру, телекоммуникация және басқару» кафедрасының аға оқытушысы